Mitt möte med Amalia

Om man har fastnat för fado, kommer man snart i kontakt med den största artisten av dem alla, Amalia Rodrigues. Jag hade fallit för fadosång redan i slutet av 70-talet genom besök på ett flertal restauranger i Lissabon där fado varvas med god mat. Sången innehåller många vemodiga känslor och kan rent av framkalla tårar hos den som lyssnar. Jag hade också förstått att fado förmedlar en hållning till livet, som jag velat dyka djupare in i.

För SR P2 hade jag 1982 som frilansjournalist gjort ett introduktionsprogram till fadomusiken i Portugal, en musiktradition med rötter ända tillbaka i 1800-talet. Men att inte ha tagit pulsen på ”fadons drottning” kändes som något ogjort som måste göras, om jag skulle förstå bättre vad fado är. Jag skrev till hennes manager Sr Belchior Viegas, och fick snart ett svar, att jag var välkommen att komma till hennes bostad för en intervju. Det skulle bli ett andra musikprogram i radion, på frilansbasis, ett porträtt av Amalia på 25 minuter.

Amalia gjorde raketkarriär redan i slutet på 40-talet på olika fado-restauranger i Lissabon. Redan tidigt blev hon stjärna i ett tiotal spelfilmer, där hon framförde fado. Sånger som Coimbra och Barco Negro blev oerhört populära, både i Portugal och utomlands, ja de nådde ända till Sverige. Med konserter på kända scener världen lanserade hon musikformen internationellt under flera decennier, bl.a uppträdde hon på Berns i Stockholm. Många anser att Amalia var den artist alltmer tillförde fadon nya dimensioner från 1950-talet och framåt.

Tyvärr var det flera saker som hade förmörkat hennes liv på senare tid. Hon hade på 70-talet anklagats (förmodligen orättvist) för att ha varit medlöpare till den portugisiska diktaturen. Nu på 80-talet var det känt att hon drabbats av svår sjukdom, att hon trott att hon skulle dö. Att åldras innebär också att rösten förändras, vilket naturligtvis måste påverka en sångartist, vars ljusa välklingande röst en gång inlett karriären. Problemen fanns där, men nu, den 26 april 1984, skulle hon vilja prata om personlig saker?

Jag hade inte kunnat ana hur känslosamt det skulle bli att samtala med denna 64-åriga kvinna. Det skulle verkligen inte bli vilken kändisintervju som helst.

Det intrikata förspelet

Jag ringde på porten vid Rua Sao Bento 193. Någon av hennes kvinnliga medhjälpare i hemmet öppnade och skickade mig upp för trapporna till den stora salong, där intervjun skulle bli av.

Bortifrån trappan kommer det ett sorl av kvinnoröster. Nu verkar hon komma ner från sin privata övervåning i huset. Hon stiger in i salongen där hon

brukar låta reportrar och andra få vänta på henne. Hon bär något blått i klänningsväg (jag tog dessvärre inte några foton !) och hon har på sig stora mörka solglasögon, som omöjliggör ögonkontakt. Ingen ögonekontakt, hur ska det här gå? Jag sitter där förväntansfull på en stol, börjar plocka med bandare och mikrofon och vet inte hur jag ska börja samtalet.

”Boa Tarde”, inleder hon plötsligt, och jag svarar direkt ”Boa Tarde, sou journalista sueco”. Det uppstår en viss förvirring om vilket språk vi ska prata använda men jag väljer engelska. Fast helst hade hon velat ha det på portugisiska. Det märker jag när jag 36 år senare lyssnar på bandinspelningen. Hon talar inte med den supertydliga portugisiska som jag skulle behöva. Jag kommenterar lukten av eucalyptus som märks i hela salen. Hon har låtit ställa ut trädkvistar i vaser här och var i rummet.

”Jag älskar eukalpytus, det är gott för hälsan”, säger hon, efter att ha satt sig i en smörgul rokokosoffa mitt framför mig. Jag säger att det är en ovanlig lukt, och hon frågar om inte vi i Sverige har eukalyptus, och svaret blir naturligtvis nej.

Hennes klänning går i färg med det mönstrade blå kaklet, azulejos som det heter i Portugal. Det klär väggarna upp till brösthöjd, och ovanför, på ena väggen, hänger ett stort målat porträtt av artisten själv, Amalia Rodrigues. Jag är vid den här tiden (alltså 1984) en man i trettioårsåldern med mörkt hår, klädd i ganska trist grå kostym med slips. Jag har klätt upp mig eftersom jag inte vetat i vilken social miljö jag skulle hamna denna eftermiddag i Lissabon.

”Varifrån kommer ni”, frågar hon. Stockholm, svarar jag, och hon berättar att hon varit i Sverige där några gånger. ”För länge sedan”, och hon minns att det var på Berns hon uppträtt.

Vi får dessvärre ännu en invecklande diskussion om vi ska prata engelska eller portugisiska. Hon kan inte tänka sig prata portugisiska, om jag å min sida ställer frågorna på engelska, som jag då tänker vara en möjlighet. Det går inte, säger hon. Hon har rätt, hur ska jag kunna följdfrågor om jag inte hör vad hon säger.

Så frågar hon: ”Ska ni stanna här i Portugal?”, frågar hon och jag svarar att jag återvänder om vecka ungefär. Så kommer en överraskande fråga: ”Ni kom för den 25 april?”, vilket jag märkligt nog uppfattar som att hon frågar om vilket datum jag anlände till Lissabon. Det uppstår ett missförstånd: Amalia menar naturligtvis om jag åkt till Portugal med anledning av tioårsfirandet av 25 april, revolutionen 1974, som satte punkt för fascismen. Denna dag vi möts är det den 26 april, alltså dagen efter. Så jag säger först tvekande: ”nej, jag kom hit 23 april”, men hon nästan avbryter mig. ”Nej anledningen till att ni kom?”

”Jaha, anledningen”, svarar jag snabbt och övertygande, ”anledningen att jag kom var ni”.

Amalia småskrattar litet återhållet, men jag uppfattar det som att hon känner sig smickrad. Det hörs ett belåtet, behagligt ”hm” från henne. Jag kontrar: ”Ja, men det är sant”.

”Ja, jag visste ju inte, jag trodde kanske att det hade något att göra med 25 april”.

Då tillägger jag att visst känner jag som journalist till att ”25 april” är högaktuellt och att jag kanske gör något reportage på det också. Men nu verkar Amalia ändå övertygad att jag kommit för hennes skull, att hon är det viktigaste med min resa till Lissabon, vilket är helt sant.

Jag berättar sedan, något onödigt kanske, att jag varit i landet tidigare 1982 och gjort fadoprogram för radion. Då minns hon helt plötsligt att hon träffat i Sverige en ung man som talade alldeles perfekt portugisiska.

”Jag minns fortfarande ljudet av hans röst och jag tyckte att svenska påminde mycket om latin. ”How do you say ´they asked me”? Jag svarar då på svenska ”de frågade mig” och sen försöker hon säga något mer, men hon ger upp ”Eu nao falo sueco”. Sedan kommer hon ihåg ”skål”, och sedan frågar hon mig hur man säger obrigado? Jag svarar ”tack”.

Hon ”blir timid”med mig

Det blir nu väldigt tyst i den här intervjun, i den mån man kan kalla det en ordnad intervju och plötsligt säger hon på portugisiska. ”Jag känner mig mycket timid med er..... förstår ni timid”. Ja timid, svarar jag. Och sen säger hon, att om hon ska fortsätta tala med mig måste hon ha med sin manager. Hon ropar ut mot korridoren: ”O Belchior !”. Han hade suttit med mig en stund i väntan på Amalia men sedan försiktigt lämnat oss åt oss själva.

Belchior Viegas dyker snabbt upp i rummet. Nu övergår Amalia till mycket tydlig engelska: ”I am a very shy person and can´t stay alone with your here”. Han verkar inte särskilt oroad: ”Vad är problemet, det är väl bara svara på frågorna”, säger han men Amalia verkar inte på det klara med vad hon ska svara på. Det verkar som att de kan ha en ganska hetsig relation.

På bandet hör man att jag pustar av ansträngning för att gå vidare. Jag har sannolikt skrivna frågor med mig, och jag tar ny sats, och nu övergår intervjun till ett ”normalläge”. Frågorna från mig kommer nu på löpande band. Hon har säkert hört dem förr många gånger. Det är standardfrågor som hon besvarar ärligt och innerligt. Hon ger inte upp intervjun, trots att hon känner sig ”timid” med mig.

Vi kommer på något underligt vis till en dold överenskommelse om att INTE tala om hennes roll som representant för Portugal under diktaturen. Så tolkar jag idag replikerna på kasettbandet: Kom ni för den 25 april, frågade hon, och jag blev på sätt och vis inmålad i hörn. Och jag svarade: Nej jag kom hit för er skull." Men i radioprogrammet från 1984 tar jag upp anklagelserna med hjälp av andra intervjuer.

Jag hade tänkt att tio år senare måste rimligtvis kritiken av Amalia ha mojnat precis som vänstervindarna i landet. Det är först idag som jag förstår hur svårt hon hade det, när en del människor efter revolutionen 1974 började betrakta henne som medlöpare, när hon möttes av ropen "fascista". Idag kan man läsa i en nyutkommen bok om den svåra tiden och det inget tyder på att hon stödde fascismen som ideologi. Snarare var hon långa tider i sällskap med intellektuella i vänsterkretsar.

Intervjun startar på riktigt

Vi är som sagt i Amalias stora mottagningsrum en aprildag 1984. Jag vet att hon är den största fadoartisten, även om många andra stora artister ska följa de närmsta decennierna. Jag vill veta mer om hennes person, om innebörden av fadomusiken (som jag älskar). Det följer en dryg timme med frågor till "Fadons drottning". Så här snart 40 år senare förefaller det vara rätt allmänna frågor som man kunde ställt till vilken artist som helst:

"Är det inte svårt att bli betraktad som fadosångerskan nummer ett här i Portugal", frågar jag. "Är det inte svårt ha den etiketten på sig?"

"På sätt och vis är det så. Men jag känner mig inte som Queen of Portugal eller Queen of fado. Jag anser mig vara sångerska. Det är det jag är. Men eftersom det faktiskt är en del som kallar mig det, så är det litet problem med det. Man får så stort ansvar. Man måste leva med det".

Amalias svar är alltigenom tämligen kortfattade och det verkar svårt att få igång ett längre berättande. Men det har lättat upp något i kontakten. Frågan är om jag bidrar till en mer glad stämning med nästa fråga: "Blir ni aldrig trött på fado?"

"Nej, jag blir inte trött på fado. Däremot börjar jag bli trött på mig själv. Det är också ett slags fado", svarar hon uppgivet. "Ni vet vad fado betyder, eller hur?"

"Fado betyder öde", svarar jag, "Och fado är ert öde?"

"Ja, det är mitt öde och utifrån mitt synsätt så är det ert öde också, därför fado är livet".

”Ja, på sätt och vis”, svarar jag. ”Nu sitter jag med er här och det är mitt öde”. Hon frågar direkt: ”Varför? Varför, jo därför det är ödet, det är vad som menas med fado”.

Intervjubitarna redovisas här precis i den följd som de kommer på kasettbandet. Det är inte mycket som jag bortredigerat, utom möjligen den tystnad som är påfallande då och då i konversationen. Men vi har ingen brådska.

Hon fortsätter och börjar berätta om sig själv:

”Jag har börjat bli trött på mig själv, men det är annorlunda med fado. Jag har gillat fado sedan jag var fem år. Jag började då lyssna till fado.

”Hur kommer det sig att ni kom i kontakt med fado redan i femårsåldern?”

”Fado i Portugal kan sjungas av alla, dåligt eller bra, och jag levde i ett kvarter i Lissabon, som var typiskt, det vill säga fattigt, och folk där brukade sjunga fado. Och jag brukade lyssna på den, och jag sjöng hela tiden och sjöng varje sång.”

Nu är konversationen igång i alla fall. Jag frågar:

”Vem inspirerade er?”

”Min mamma. Min mamma och pappa. Pappa var förresten trumpetspelare. Jag lyssnade till musiken och jag hade en röst. Jag tyckte om att höra mig själv. Min röst. När jag var i skolan, fem-sex-åtta års brukade jag sjunga i skolan, överallt sjöng jag.”

Jag har inte klart för mig så mycket om Amalias unga år när jag träffar henne 1984, bara hört att hon som liten sjöng och sjöng, hemma och på gatan. Hon kom från fattiga kvarter i stadsdelen Alcântara i Lissabon.

Idag finns det en utmärkt intervjubok som gjordes redan 1973 av poeten och författaren Manuel da Fonseca, utgiven 1973: Amalia - nas sus palavras (Amalia - med hennes egna ord (utgiven 2020 och endast på portugisiska tyvärr). Den bygger på en flera timmar lång bandad intervju, och har legat i byrålådan ända tills nu, ungefär som min bandade intervju.

I den boken framkommer samma bild: Den sjungande femåriga jäntan. Men hon trivs inte särskilt väl hos mormor som tagit hand om flera ungar i den barnrika släkten. Långa perioder träffar inte Amalia sina föräldrar. De stammar från ett jordbrukarsamhälle i mellersta Portugal (Fundão). Mormodern tycker det onödigt att flickan ska gå i skolan, men Amalia bönar och ber. Hon vill ha böcker att läsa. Mormodern tycker hon kan ägna sig åt broderier. Det för med sig att Amalia börjar skolan först vid nio års ålder och går där i drygt tre år, framgår det av intervjuboken.

Det var alltså någon säreget med Amalias röst. Hon hade aldrig lyfts ur fattigdomen om inte rösten uppmärksammats. Förmodligen spred sig ryktet om rösten och hon ombads sjungs där hon var. Kanske när hon gjorde marmelad på en fabrik, eller sålde frukt nere i hamnen vid floden Tejo.

Hennes sångarkarriär startar runt 1940 och hon är då 20 år gammal. Nu är det 1984 och hon är 64 år och sanningen är väl att hon har sin bästa tid bakom sig. Även rösten ändrar sig givetvis med åldern. Jag ställer frågan:

”Blir ni aldrig trött på er röst?”

”Nej, och det finns en bra anledningen till att jag aldrig blivit trött på den, jag lyssnade aldrig på mina inspelningar. Jag gjorde aldrig det. Men för fem år sedan började jag lyssna till dem. Så jag har börjat upptäcka Amalia. Jag kände inte till mig.”

Det är ett rätt uppseendeväckande uttalande. Hon måste ha sjungit otaliga gånger i inspelningslokaler på musikförlaget Valentim de Carvalho i Lissabon, men har inte efteråt lyssnat på sina skivor. Märkligt.

”Det var därför att jag hade vänner som gillar mig mycket och de kom till mig när jag låg sjuk och hade med sig kassetter som jag spelat in. De började spela för mig. Det var för fem år sedan, som jag började upptäcka mig själv. Så det kan förklara varför jag inte blivit trött på min röst.”

Bara lyssnat på sina skivor sedan 1979, fem år tidigare än tidpunkten för den här intervjun? Det låter som sagt konstigt. Hon har gjort ljudinspelningar sedan åtminstone 50-talets första hälft, Hon har medverkat i ett tiotal portugisiska filmer, och tv-program. En av hennes stora succéer, albumet Com Que Voz, som hon spelat in efter ett mycket lyckat samarbete med kompositören Alain Oulman, gavs ut 1970. Skulle hon inte ha lyssnat på den skivan? Jag vet inte svaret.

Efter en stunds tystnad tillägger jag: ”Vad hände när ni då lyssnade på skivorna”.

”Jag gillade de flesta av mina skivor, men det finns vissa jag inte gillar.”

”Vilken skiva är bäst?”, frågar jag. ”Svårt att säga... jag har så många skivor.”

Amalias vapendragare sedan många år, Belchior Viegas, har som sagt återvänt till salongen och han följer intervjun till slut, och de för en liten diskussion om antalet utgivna skivor, och han säger:

”Nu kanske 50, som säljs, kanske hundra (totalt)” Amalia munhugger lite med honom men säger: ”Jag har gjort så många så det är svårt att säga.”

Jag vågar mig på att säga vilken skiva jag gillar: ”Com Que Voz är väldigt bra”.

”Ja, det är en av mina bästa”, säger Amalia. Men det låter som att frågan är svårbesvarad, när man har en så stor repertoar bakom sig. Amalia Rodrigues har mestadels stått på scen under sitt liv. Hon älskar att sjunga för publik. Hon har fört ut fado och även folklore från Portugal och Spanien till ett otal länder. För henne var inte skivor det viktiga. Hon önskar bara sjunga.

Hur gick det till att Amalia blev artist? Att hon sjöng hemma som barn, ute på gatan, i skolan och att alla sade: Hon är duktig, hon måste gå vidare och sjunga. I min intervju kommer vi inte in mycket på det, men jag har en fråga som handlar om hur hon började uppträda på riktigt:

”Vad kände ni första gången när ni sjöng på Retiro da Severa?” Det var den första fadorestaurang Amalia uppträdde på.

”Mycket blyg i början, och nervös, och sedan mycket lycklig efteråt, därför att folk gillade mig. Men det var mycket svårt att stiga upp på scenen.” Hon minns en operasångare (svårt att uppfatta dennes namn) som man måste puffa in på scenen, och det var likadant med henne, menar hon. I den nyutgivna boken av Manuel de Fonseca finns en liknande beskrivning av hur det kunde kännas att beträda scenen. Där för in mig åter på ämnet blyghet:

”Är ni blyg än i dag?”

”Ja, det hör till min natur. Jag kan inte hjälpa det. Var finner ni någon, som säger att hon är rädd för att vara ensam med er? Jag är inte rädd för er, jag är rädd för mig själv.”

Här återvänder Amalia till situationen i inledningen av hela denna intervju. Hon tolkar sig själv, och funderar över vad hon sagt: ”jag känner mig så timid med er”, varpå hon ropade efter sin rådgivare som fick komma tillbaka in i rummet. Hon är en person som sysslar en hel del med introspektion. Hon oroas av hur hon själv är. Jag går inte vidare på det spåret, utan fokuserar på hennes sångstil:

”Men är inte blygheten en del av er sång”, försöker jag vidga saken.

”Kanske är det mitt sätt att vara. Jag är en blyg person, jag är rädd. Kanske har det något att göra med min karaktär och den har säkert något att göra med min fado, mitt sätt att sjunga. Om jag inte var sådan, skulle jag inte sjunga som jag gör.”

Jag frågar: ”Folk säger att visst finns det många bra fadosångare, men med Amalia är det något extra. Vad är det för något?”

”Ja, säg det. Jag frågar lika gärna er. Det är väl fado, fado, fado, något som bara händer...”

Här uppstår en tystnad och jag vet nog inte hur jag ska gå vidare. Amalia låter ledsen när hon säger detta. Jag tänker att man som intervjuare ska utnyttja känslor som kommer upp. Eftersom jag inte kan smälta riktigt hur det hela startade med att hon kände sig ”timid”, säger jag långsamt och försiktigt, prövande: ”Jag känner mig litet blyg inför er också”.

Det tar skruv hos Amalia:

”Väldigt lustigt. Det händer nästan varenda en. Jag är blyg och ibland förblir jag blyg tillsammans med mina bästa vänner. De blir också blyga. Ibland kan vi inte ens tala med varann. Alain Oulman till exempel. Trots att jag gillar honom väldigt mycket men ibland kan jag inte tala med honom och han kan inte prata med mig. Så händer ofta mellan mig och andra människor.”

Hon talar om den kompositör som kanske har betytt mest för hennes konstnärliga utveckling. Han skrev musik till Amalia, och Amalia iscensatte poem av kända författare, bland annat nationalskalden Camões, ett arbete som sägs ha utvecklat fadon som genre. Jag hakar på:

”Hur kan ni ändå göra så fina skivor tillsammans?”

”Jo, men det är klart att jag talar med honom. Jag försöker alltid göra mitt bästa, vi pratar om texten och musiken, men när han kommer och när han går blir det alltid ett mycket svårt ögonblick.”

Vi har åter tangerat den svåra stunden som vi hade i början, då Amalia kände sig timid, och nu är vi inne på ämnet separation, skulle psykologen säga, Jag tycker nog att så här långt börjar bilden av hennes karaktär komma fram i intervjun. Hon är ödmjuk, blyg, sökande och har funderingar om existensen. Att hon sjunger fado är hennes öde, och man får finna sig i det. Det är svårt att kalla denna kvinna en diva, Det finns föga av självförhärligande i hennes stjärnstatus:

”Tror ni att folk behandlar er för vad ni är eller för vad de tror att ni är?” Amalia verkar ”förstå” frågan:

”Det varierar, ibland stämmer det inte alls mellan mig och dem.

”Ni gillar inte att bli betraktad som en stjärna?”

”Nej, jag gillar inte att folk betraktar mig som en stjärna. Å andra sidan villl jag göra karriär och bli känd. De anser mig för att vara en stjärna, därför förväntar de sig att jag ska bete mig som en stjärna. Men jag gillar inte beteendet hos majoriteten av stjärnorna, och jag vill inte bli behandlad som dem.”

Jag fick här ett ärligt svar och en realistisk bedömning av hur problematiskt det är att vara framgångsrik. Nu låter det i alla fall som att Amalia kan hantera sin situation och att har ett normalt liv vid sidan om karriären.

Jag byter ämne: ”Men består inte ert liv också av annat än fado och vara en stjärna?”

”Jag är egentligen en väldigt negativ person. Mitt liv....(lång paus).. vad kan jag egentligen säga om det?”

Amalia stannar upp, som om hon sökte efter något kring sitt liv, och kanske var hon tveksam om hon ville vara allt mer uppriktig i intervjun. När man lyssnar på den här sekvensen på bandet, upplever man ett sökande efter äkthet. Jag vågar inte gå djupare i detta, jag söker det vardagliga:

”Man vad gör ni till vardags?” Men Amalia tänker inte prata om att hon umgås, äter, läser tidningen eller liknande. Hon är kvar i det depressiva:

”Vad jag gör normalt? Jag väntar.”

Det är som en replik ur I väntan på Godot, liksom min följdfråga:

”På vad?”

”På allt, på något, på allt, jag väntar på mitt öde. Jag väntar.”

De här ”teaterreplikerna” har fört oss på djupet. Men jag vill dra upp henne till verkligheten:

”Har ni någon hobby?’

Den frågan bryter av på ett sätt som också skulle passa in i en Beckett-dialog. Amalia svarar, som vore det enda som är värt att säga om livet:

”Ja, blommor då. Eukalyptus. Jag gillar att åka till landet och promenera med vänner en halvmil med vänner”.

Intervjuaren letar runt bland frågorna som finns någonstans där i hans huvud och skjuter iväg en fråga:

”Jose Carlos Ary dos Santos (poet, skrivit texter till fadomusik som Amalia sjungit), skrev att ni är ”Nossa Senhora de Lisboa”, som stod att läsa på omslaget till en av era skivor. Hur reagerar ni på det?” Nossa Senhora anger något heligt i den katolska världen.

”Jag är inte förvånad, han skrev så bara för att vara snäll mot mig. Han är poet och det är hans sätt att skriva, jag tog det aldrig allvarligt. Jag tror han bara försökte vara artig mot mig. Han var väldigt fin poet och det var hans

sätt att uttrycka sig med ”Nossa Senhora”, men han menade det inte. Det är bara en bild...”

”Är det en del av image-skapandet runt er?”

”Ja, men med anledning av att jag är en mycket ensam person i Portugal, så var det hans sätt att uttrycka sig om mig.”

Amalia talar om sig själv som ”en mycket ensam person”. Men ”hela” Portugal älskar ju henne. Hon kan väl inte ha undgått det, kan man tycka? När hon dör i slutet av 1999 - 79 år gammal - följer folket hennes kista till graven.

Självömkan tenderar att bli tema under intervjun. Jag fortsätter: ”Jag läste att ni sagt att ”musik är en anledning för att leva”. Men varför är inte solen, naturen anledning nog:”

”Det har jag aldrig sagt. Det är bara en del av imagen. Jag föddes, det är den enda anledningen.”

”Om ni hade haft barn, skulle ni rekommendera dem att bli fadosångare?

”Nej min lycka att blivit artist skulle inte räcka till för dem, jag kan inte rekommendera det....Man kan inte bli fadosångare, om man inte är född till det.”

Amalia betraktar sig som i någon mening utvald av ödet till att bli fadosångare. Hon fick inte några barn, men det finns andra i släkten som sedermera gjort sig bemärkta inom fado, hennes syster Celeste Rodrigues, och på senare tid den unge gitarristen Gaspar Varela, barnbarns barn till Celeste.

”Vad har varit de största förändringarna i ert liv?”

”Den stora förändringen var att få det bättre materiellt, en god standard. Också att lära känna poesin och få kontakt med de stora poeterna. Jag lärde mig nya saker där.”

”Var det roligt att göra film?

”Ja, i början av min karriär, då var jag tidigt en mycket känd fadosångare, berömdheten kom nästan med en gång. Alla inbjöd mig till film och teater och jag var väldigt ung och jag tog många chanser, bra erfarenhet, jag var lycklig. Men snart blev jag rädd, jag såg att flera av filmerna inte var något bra.”

”Hur många filmer gjorde ni?”

”Cirka tio.”

”Vad var fel med ert agerande?”

”Det var inget fel på det, filmmanusen var inte bra och jag var inte någon stor aktör, men inte särskilt dålig heller. Screen-play var inget bra. Jag fick lov att sjunga i en del filmer och det gillade jag aldrig.”

”Har ni någon utbildning i sång och teater?”

”Aldrig, aldrig. Skolan var min hörsel. Om jag inte var den jag är, skulle jag inte sjunga som jag gör. Min sång ger mig en slags inspiration. Jag tycker om mitt sätt att vara och mitt sätt att sjunga.”

”Ni söker efter ert öde....Jag upplever att ni är litet melankolisk?”

”Litet, skrattar hon, inte så litet heller. Jag är komplett negativ till allt. Men jag gillar havet, blommor, solen folk. Pessimist…."

”Vad kan göra er arg då?”

”Jag är inte arg, bara på sådant jag inte gillar. En del människor kanske.”

”Är det svårt?”

”Jag kan bli det omedelbart om någon ljuger, inte håller fast vid vad de sagt.”

Blir ni arg över uttryck som Nossa Senhora, och liknande?

”Jag tar det inte allvarligt. Jag tar det för vad det är.”

”Hur får ni inspiration?”

”Genom ensamhet. Jag har mycket av sådant inom mig. Det är min inspiration till fado.”

”Hur arbetar ni, skriver ni poem om nätterna?”

”Jag kallar det inte poesi, jag skriver sånger. Här i Portugal kan man inte använda ordet poem i samband med fado.

När jag låg till sängs under min sjukdom kände jag mig mycket ensam, så jag började skriva något. En del säger att de inte är så dåliga, som jag tycker de är. När jag låg på sjukhuset trodde jag att jag skulle dö. Jag ville ge folket något av mig, ge folket något så att de kunde gråta över mig. Det verkar dumt förstås, det är allt för portugisiskt. Vi är bra på självömkan (penas de mim). Jag skulle gilla om de grät över mig. Därför gjorde jag skivan. Den har några mycket sorgliga sånger.”

Hon syftar på skivan Lagrima, tårar, där hon sjunger egna texter som också utgivits i boken ”Versos”. Lagrima är vid intervjutillfället bland det senaste hon spelat in.

”Lagrima är en kärlekssång. Medan sången ”Grito” har den största självömkan och sorgligast”, säger hon.

Jag vet inte om jag har boken med mig eller hur det kommer sig att intervjun får den här vändningen. Jag tror hon tar initiativet till högläsning. Amalia läser några strofer ur ”Grito”, som hon menar är sorgligast.

Uppläsningen avbryts av snabba repliker mellan henne och Belchior Viegas och så mycket förstår jag att de snabba repliker att pratar om vilken låt på skivan som var sorgligast. Titellåten är ”inte sorglig nog”, sägs det, varpå hon först läser och sedan sjunger några rader ur Lagrima. ”It is a sad love song”. Jag ber henne läsa upp den, hon minns inte stroferna, men får en text av mig som har boken med, och hon börjar nynna sången, och sjunger allt högre.

Hur kommer det sig att ni nu började skriva poem? Hon verkat tillfälligt godta ordet poem.

”Jag skrev poem - tre - redan tidigare. För 25 år sedan gjorde jag en som alla sjöng. Den andra för 15 år sedan. Så småningom samlades alltfler poem i skrivbordslådan och då jag låg sjuk föreslog en god vän att jag skulle avsluta dem. Varför inte avsluta dem? Jag hade inget att göra så jag satte igång. Orden handlar om mig då när jag trodde jag skulle dö.”

Bandbyte (kanske försvann något)

”Är inte ungdomen mer intresserad av rock än av fado?”

”Jo det stämmer. Men de gör ett undantag, det är jag. Jag gjorde ett framträdande i Aula Magna där publiken var mellan 16-20 år. De börjar upptäcka mig nu. Salen var fullsatt.”

Han (dvs Alain Oulman) ? Gjorde musiken.....

Jag tycker inte att mina poem är tillräckligt bra för Alains musik. Därför bad jag inte honom om hjälp med den senaste skivan.”

”Vad betyder ert arbete för den portugisiska kulturen?”

”Det har jag aldrig tänkt på, jag är inte en kulturpersonlighet. Jag har aldrig gått på en högskola, jag gick i skolan i tre år, så jag har inte någon ambition att ge någon lektion för någon. Min enda intention är att göra folk lyckliga, därför att jag vet att vi är lyckliga när vi gråter. Jag tror också att ni är lycklig

när ni gråter. Gråter inte ni, när ni ser ett tragiskt drama eller så? Gråter ni aldrig?”

”Jo”, säger jag litet tyst.

”Så jag vill göra folk lyckliga med sorglig fado, som jag föredrar, men också med folclore och annan typ av fado, och folk blir lyckliga, de sjunger med mig, de dansar med mig, de gråter med mig, de skrattar med mig. Det är mitt enda hopp.”

”Gråter ni ofta?”

”Ja, jag är en ”chorona” på portugisiska, en som gråter mycket.”

”Gråter ni för er själv eller ”offentligt”, bland folk?”

”För mig själv eller bland folk. Jag gråter när jag ser någon är sjuk. Jag kan börja gråta om jag ser en gammal kvinna eller man på gatan. Jag gråter ofta för mig själv...jag gråter ofta. Jag har allting materiellt för att vara lycklig, jag har en bra man, jag gillar honom, men jag vi är helt olika varandra, jag har inga problem....”

”Men….?”

”...men jag är den sorgligaste person man kan tänka sig. Jag vet inte varför jag föddes så.”

”Är ni inte lite lycklig ibland också?”, säger jag hurtigt och uppmuntrande.

”Javisst kan ni få mig att skratta, men om ni lämnar mig sedan....”

Men då ber jag Amalia att läsa Lagrima en gång igen, antagligen för att få bra ljudillar till programmet.

”Cheio de penas....(full av lidande)”

Hon läser för snabbt....Belchior Viegas avbryter

Hon läser igen.

”...me deixaria matar. (skulle jag ta mitt liv)”

Det blir bättre om ni sjunger, inflikar jag. Hon finner sig i min önskan och sjunger några korta strofer:

När hon är färdig säger hon:

”Har ni hört om den arabiska sångerskan ”Om Kalsoum”, hon är död nu. Hon kan sjunga samma ord tio gånger på olika sätt.”

Sjungandets konst är hennes hjärtesak. Tyvärr skakar jag på huvudet när jag hör namnet Om Kalsoum, men idag vet jag mer om artisten ifråga. Uppenbart är att Amalia lyssnar på - och kanske lär av - andra artister. Men intervjun är på upphällningen, Bara några småfrågor återstår:

”Nya skivor på gång?”

”Ja, med en ny kvinnlig musiker...Jag har redan gjort så många skivor..hm..jag har många skivor....om de vill att jag ska göra fler så....ibland vill jag det,....”

”Ni måste inte göra skivor.”

”Hm”, instämmer hon. ”Jag tycker det är för många skivor. De har skivor att sälja ända till min död. De räcker ännu längre än så.....”

”För en lång tid framåt”, tillägger jag.

”Ja, åtminstone för ett år framåt.”

”Vad kommer efter er? Vad sker med fado i framtiden?”

”Fado är som sardiner. Först och främst är det en nationalrätt. Men ibland är säsongerna dåliga, ibland bra. Om fado går bra beror alltså på om det finns bra sångare. I Argentina fanns Carlos Gardel, som sjöng tango, men han är död. Han var världsberömd. Folk sjunger tango än idag.”

”Varifrån kommer symbolerna i fado, xaile, t.ex sjalen som artisterna ofta bär?”

”Kvinnorna i de fattiga kvarteren behövde den svarta sjalen därför att det var kallt. Fado är en sång från folket om det besvärliga ödet. Sedan blev xaile en tradition. Folk vill se fadosångare med sjalen. Men Ibland sjunger jag utan.”

”Nå havet, jag antar ni gillar det?”

”Jag avgudar det, den typ av frihet jag tycker om. Man har bara havet. Det har inget ände. Man får livsrum.”

”Skulle ni kunna lämna Lissabon?”

”Ja, jag gillar att åka till havet. Jag har ett hus där. Men jag är rädd för att vistas där nu, eftersom jag har hjärtproblem. Jag vill inte vara 150 km härifrån. Jag kan inte vara där så länge som jag skulle önska. Ibland blir jag rädd när jag är där, så jag åker hem. Min man har också problem med hjärtat, men han bryr sig inte. Det är bättre för honom. Han tänker inte på dessa problem. Han är i gott skick. Men plötsligt börjar jag… ..(hon flämtar för att visa hur andningen känns) och då måste jag åka hem till Lissabon.”

Hennes man, ingenjören och brasilianaren Cesar Seabra, dör 1997, ett par år före Amalia.

Det känns som att intervjun ska sluta här, och Amalia kommer spontant med några slutord innan jag trycker på bandarens stoppknapp.

”När jag luktar på blommorna vid kusten känner jag mig verkligen levande.”

När jag lämnade Amalias hem kände jag mig omtumlad. Jag hade inte väntat mig att hon var så rättfram och naturlig, och att hon blottade sin utsatthet, sitt känsloliv och samtidigt försvarade sin integritet. Problemet var att på bandet hade jag en intervju som skulle bli svår att redigera. Jag hade inte någon kontroll över intervjun, som journalister bör visa prova på.

Vad var viktigast av allt hon sagt? Var fanns den röda tråden i samtalet? Men jag var glad att hon inte varit det minst avvisande eller ifrågasättande. Det hade utvecklats till ett samtal, en starkt närvaro och ömsesidig respekt. Jag tyckte definitivt om henne för den hon var och jag tror hon gillade mig. Det skulle nog gå att göra ett Amalia-porträtt i radion. Jag hade redan lärt mig att klippa och klistra i ett stort brokigt material. Så det var ingen fara med det. Programmet ”Hela Portugals Amalia” sändes den 11 november 1984.